



Forliget af 11. Februar 1340.

Historisk Tidsskrift, Bind 6. række, 6 (1895)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_6rk_0006-PDF/hto_6rk_0006_96354.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=96354>

pdf genereret den : 28/5-2008

Forliget af 11. Februar 1340.

Af

A. D. Jørgensen.

Under overskriften: „Fra Holstenervældens tid i Danmark; 2, mageskiftetraktaten af 11. Febr. 1340“ har hr. prof. Kr. Erslev foran (s. 400—417) underkastet et enkelt punkt i min anmeldelse af et par historiske skrifter en kritik, som forekommer mig i høj grad at udæske til antikritik¹⁾. Den ellers så skarpsindige forfatter synes her at stå helt uforstående overfor mine bemærkninger, der rigtignok er fremsatte uden noget lærd apparat. Men det samme er jo tilfældet med det spørgsmål, som han lige i forvejen har behandlet, idet jeg uden at gøre ophævelser af det i få ord har strøget en vildfarende historisk tradition fra 1325, som han nu slår ihjel efter alle kunstens regler. Det synes alligevel ikke at være faldet ham ind, at der også kunde ligge alvorlige studier til grund for den opfattelse af traktaten af 1340, som han ikke mener at kunne dele. Men dette er ikke desmindre tilfældet.

¹⁾ Nordisk tidsskrift 1883: „Synspunkter for opfattelsen af Valdemar Atterdags og dronning Margretes historie“. Det er mig ikke klart, hvorfor prof. E. helt igennem drager en ældre, vel væsentlig den traditionelle opfattelse, som jeg lejlighedsvis havde fremsat 1871, med ind under sin drøftelse.

Efter at have citeret mine udtalelser om grev Gerts politik efter kong Kristoffers død 1332: atter at skyde hertug Valdemar frem som den, der nu formelt sad inde med den danske kronens ret, bl. a. til indløsning af de pantsatte kronlande, udtaler prof. Erslev, at han „ikke kender noget bevis herfor“, og han formoder da, at den kun grunder sig på en vilkårlig fortolkning af forliget af 1339 (foran s. 405). Dette har unægtelig forundret mig; men det vilde dog have forundret mig endnu mere, hvis jeg ikke alt tidligere havde troet at gøre den erfaring, at en alt for stringent benyttelse af videnskabens metoder af og til kan føre til at glemme det ældre husråd: først og fremmest at bruge sine øjne.

Det lå i den pågældende anmeldelse helt udenfor mit formål at føre et videnskabeligt bevis for de betragtninger, jeg der fremsatte; men jeg undlod dog ikke at antyde, hvorpå de støttede sig. Således hentydes der jo til, at hertugens indløsningsret til „Skåne, Jylland osv.“ anerkendes, og der mindes om, at han 1340 formelt opgav sin kongeret, før hans navne og svoger modtog udvælgelsen (s. 199. 202); det havde dog nok været værd at undersøge dette nærmere, før dom over min opfattelse blev afsagt.

Siden det nu imidlertid ikke er sket, skal jeg belyse sagen noget nærmere. Det er Hamsfort, som har bevaret en optegnelse om, at de to frænder drog sammen til Viborg ting og at hertugen her frasagde sig al ret til Danmarks rige, hvorefter alle parter højtidelig lovede glemsel af alt det forbigangne. Den lybske krønike antyder i al sin korthed det samme: Hertugen førte sin svoger til Viborg ting, hedder det¹⁾. Men det må vel

¹⁾ Ser. r. D. I 304. Detmar I 247.

indrømmes, at ingen kunde frasige sig kongedømmet på Viborg ting, som ikke havde siddet inde med det, eller dog med nogen rimelighed havde gjort fordring på det.

Men dette er ingenlunde det eneste „bevis“. Alt Hvidtfeld, der lige så lidt som prof. Erslev synes at have kendt tildragelsen i Viborg, slutter af et brev, som han meddeler indholdet af, at hertugen og grev Gert efter Slaget på Lohede „atter annodet sig regimentet her udi riget“. De to har nemlig i Januar 1333 pantsat Sønderherred Djurs til Stig Andersen, som han endog påstår hertugen udnævnte til sin marsk (s. 455, sml. 457).

Men allerede tidligere var de to optrådte som indehavere af kronens ret (Gert som formynder), nemlig ved pantsættelsen af Skåne, 4. Novbr. 1332. Ved et forlig mellem hertugen, grev Gert og Grev Johan på den ene, og kong Magnus af Sverige på den anden side, overdrager nemlig Johan Skåne med alle den danske krones borge (cum omnibus castris, corone regni Dacie pertinentibus) til kong Magnus, som et pant på 34000 mark sølv, således at ikke blot denne greve, men også hertugen og grev Gert beholder ret til at indløse det¹⁾.

I brev af 2. Avgust 1333 overlader hertug Valdemar endvidere grev Gert alle de ejendomme (bona) og øer, han måtte have ret til hinsides Melfarsund, undtagen Langeland, idet han lover aldrig at kræve dem tilbage, „førend hele Fyns land af os bliver indløst fra vor nævnte morbroder eller hans arvinger“. Også her anerkendes jo en indløsningsret til Fyn, den samme som

¹⁾ Rydberg. Sverges traktater I 537: Terram S. nos . . . Valdemarus et comites aut quicumque verum et merum jus redimendi habuerit, liberare et redimere possumus pro summa argenti memorata.

9. Jan. 1332 for kongerne Kristoffer og Erik var anerkendt til Nørrejylland og Fyn under ét. Hertugens ret begrænses nu til en samlet indløsning, han må ikke kræve pantet stykkevis (bona, øer), ligeså lidt som hine konger måtte kræve noget, før de på én gang kunde betale alle de 100,000 mark¹).

Samme dag (2. Avg. 1333) lod greven sig give brev på, at hertugen vilde stå på hans side i stridighederne med høvdinger og adelsmænd i hans pantlande, Nørrejylland og Fyn, ligesom han lod ham edfæste sine mænd til greven for det tilfælde, at han skulde dø uden livsarvinger. Forud for disse breve er der da gået fejder, i hvilke hertugen, eller som det hedder hans mænd, har stået mod greven, men uden al tvivl i forbund med danske stormænd, som modsatte sig det holstenske regimente²). Der er med andre ord gjort et mislykket forsøg på at gøre alvor af Valdemars kongedømme, eller dog en del af det.

Det var nemlig ingenlunde grevens agt at lade sin unge søstersøn gøre brug af sin og kronens ret; det var ham nærmest om at gøre ved hjælp af hans navn at holde andre ude, særlig naturligvis Kristoffers søner. Hertug Valdemars stilling var da også særdeles vanskelig. Indtil sit 20. år var han endog umyndig, og han fik ikke sit hertugdømme udleveret uden mod løfte om aldrig at skille sin sag fra morbroderens (brev af 4. Marts 1336, Michelsen s. 186). Alligevel synes der ikke at kunne være nogen tvivl om, at han jo gang efter gang har været i forståelse med de danske stor-

¹) Michelsen, Schleswig-Holstein-Lauenburgische Urkundensammlung, II 179. 82.

²) Smst. s. 85.

mænd om at bryde Holstenernes åg, hvorfor også greven og hans sønner til det sidste tiltror ham alt ondt i den henseende, endog delagtighed i grevens drab.

Ved forliget af 2. Febr. 1339 søgte nu greven for bestandig at tilintetgøre hertugens fremtids udsigter i riget; han måtte love helt at opgive sine krav på virkelig at komme i besiddelse af kronens lande. At dette ligger i den nævnte overenskomst, vil prof. Erslev rigtignok ikke indrømme, men jeg ser ikke, hvorledes man med det foran fremhævede for øje kan undgå at opfatte det således.

Hertugen underkaster sig først som sædvanlig alle de forhen antagne vilkår og opgiver al selvstændig politik. Dernæst opgiver han al den påtaleret, han måtte have på „bona“ i Nørrejylland og Fyn eller andet land, pantsat greven af kong Kristoffer, ligesom han giver afkald på al ret, hvis han endnu måtte have nogen. Ej heller vil han hindre Gert eller Johan i deres pant i Danmark, ved at give sig af med de dem pantsatte „bona“, eller ved imod deres vilje at tage deres vasaller i forsvar og forbedelse, når de sætter sig op imod dem, eller andre deres uvenner¹⁾.

Prof. Erslev påstår, at der her ved „bona“ kun skal være tænkt på „godser“, enkelte ejendomme, men dette

¹⁾ Anf. st. s. 192: *Insuper si aliquam inpeticionem super aliquibus bonis in N. aut Ph. . . . haberemus, hanc penitus resignamus et renuciamus omni juri. si quod nobis adhuc competere posset; nec . . . G. nec J. . . debemus in pigneribus eorum, que in Dacia habent, aliquialiter inpedire, intromittendo nos de bonis eis inpigneratis, aut eorum vasallos . . . defendendo et preplacitando. — Med hensyn til inpetitio kan jävnføres 2. Avg. 1333: *bona inpetere aut repetere.* S. 179.*

modsiges bestemt af ordets forekomst på sidste sted. Her defineres „pignera“ (det samlede landepant) aldeles bestemt som „bona“ inpignerata, på samme måde som der 1333 tales om „bona“ og „øer“ hinsides Melfarsund som genstand for hertugens afkald, indtil han kan indløse pantet i sin helhed. Det, han 1339 giver afkald på, er overhoved at forurolige greven (eller greverne) i deres pant; han må hverken bruge sin (formentlige) ret til påtale ad rettens vej, eller sætte sig i forbindelse med de enkelte pantedele (len e. l.), deres indbyggere og vasaller, som deres rette overherre og beskytter. At det ikke udtrykkelig nævnes, at den ret, der er tale om, er kronens indløsningsret, kongens højhedsret, ligger jo simpelthen deri, at greven nu ikke mere anerkender den, men behandler den som „formentlig“; han er nu færdig med den.

Året efter har bladet vendt sig og grev Gert må atter anerkende hertugens ret for at undgå et større onde, anerkendelsen af Valdemar Kristoffersøn. Stillingen ved forhandlingerne i Lübeck efter nyår 1340 er bekendt; greven bereder sig i al hemmelighed til at afgøre sagen med sværdet, men søger samtidig en overenskomst med hertugen, og gennem ham med Jyderne, for i alle tilfælde at redde de mere fredsommelige øer. Til den ende sluttet forliget af 11. Februar 1340. Det er altså ikke nogen „mageskiftetraktat“, som prof. Erslev hævder i overensstemmelse med den traditionelle opfattelse; hertugen og greven bytter ikke land mod land, pant mod pant, men hertugen anerkendes som rette ejer af Nørrejylland, medens han samtidig vedbliver at være rette ejer af Sønderjylland.

Det er mig vanskeligt at fatte, hvorledes man kan

unddrage sig erkendelsen heraf, efterat opmærksomheden er bleven rettet på det; jeg forstår selvfølgelig meget vel, at det i lange tider kunde oversés på grund af en vis formel lighed i lenenes overdragelse og vurdering. Nægtes kan det jo dog ikke, at hertugen får overdraget besiddelsen af Nørrejylland, uden at der forbeholdes greven nogen ret til atter at indløse det, medens dette er tilfældet for Sønderjyllands vedkommende.

Men dermed har grev Gert affundet sig med hertugen og hans indløsningsret, øerne må denne samtidig opgive og han skal gøre fælles sag mod kongesønnen Valdemar: „Vi skal ikke hindre grev Gert og grev Johan, hedder det, i deres pant og deres øvrige gods, som de har i Danmark, og vilde nogen mand hindre dem deri, da skal vi hjælpe at væрге det med 100 mand . . .“ „Skulde det også være, at vi vilde blive ved vort land (Sønderjylland) og ikke indløse Nørrejylland, hvad det står os frit for at rådføre os om, da skal vi forvise vor morbroder med de nævnte mænd, at vi ikke skal hindre ham i hans pant“¹⁾.

Der er her, som året før, tale om en dobbelt måde at komme i besiddelse af pantlandet: at „påtale“, „indløse“, og „at gøre hinder“, d. e. forsøge at tilrive sig det med magt. Forholdet er i dette øjeblik dette, at junker Valdemar gør fordring på indløsningsretten til

¹⁾ Sejdelin, Dipl. Flensb. I 32. Prof. Erslev lægger også her vægt på, at „hindre“ og „have ret til at indløse“ er højst forskellige ting (s. 409 f.). Dette er jo en selvfølge; men det er ikke mindre vist, at de to begreber jævnlig følges ad i den her omhandlede gruppe af breve, det er to måder for rette ejers tilbageerhvervelse af pantsat land. At man, når der bliver tale om at bruge magt, også lader det gå ud over panthaverens „anderen gude“, er jo krigens gang.

riget som sin faders søn. hertugen gør det samme som forhen valgt og hyldet konge. Men medens hin ikke synes at have villet, eller formodedes ikke at ville slå af på sin formentlige ret til hele kongedømmet, lader denne handle med sig og nøjes med Nørrejylland; derefter gør han fælles sag med greverne mod den anden prætentent. Fortrøster han sig ikke til at tage denne stilling, da lover han at træde tilbage med hele sin fordring og ikke oftere at forurolige greven med den.

Et par misforståelser, som prof. Erslev har gjort sig skyldig i, skal jeg endnu rette. Den ene er sproglig og gælder det af mig brugte udtryk: „Greven indrømmer hertugen ret til at indløse Nørrejylland med den ret, Kristoffer havde til det“. Erslev opfatter „indrømmer“ her som ligetydigt med „overdrager“ og polemiserer vidt og bredt imod den temmelig meningsløse tanke, der derved tillægges mig. Sammenhængen viser jo, at jeg ganske ligefrem har tænkt: Greven indrømmer (tvinges ved dette forlig til at indrømme), at hertugen har ret til at indløse Jylland med kongens ret, med den ret Kristoffer havde. Denne ret indrømmer han ham faktisk ved at indgå forliget, der bringer indløsningen til udførelse.

Den anden misforståelse er af politisk natur. Prof. Erslev mener, at den omstændighed, at hertugen forbeholder sig at træde tilbage fra forliget, skulde vise, at det er ufordelagtigt for ham, men at modparten er vis på, altid at kunne stå sig ved det. Men dette er kun én af mange muligheder, og jeg tror, at der er grund til i historien at advare mod alle den slags metodiske slutninger. Det at kunne træde tilbage fra et forlig eller en kontrakt er jo i og for sig en fordel, når modparten

under alle omstændigheder er bunden, og det plejer at være sejrherren eller den stærkeste, som tager fordelene, især hvor der som her er tale om vanskelige politiske forhold. Men det sikreste er vistnok i hvert tilfælde at søge den nærmest liggende forklaring til et sådant forhold. Her synes det at ligge meget nær. Der var grund for hertugen til først at forhandle med Jyderne, om de var villige til at tilvejebringe løsesummen ved et „sølverstød“, således som det senere på året blev vedtaget, da kong Valdemar overtog landet. Vilde de ikke det, var det næppe klogt at overtage indløsningen. Og skulde hertugen forhandle med dem om det, var det i alle tilfælde fordelagtigt, at det endnu var meget tvivlsomt, om han vilde indlade sig på den handel. Vi Jyder plejer at se os vel for, før vi binder os.

Imidlertid kom hele denne sag jo ikke til udførelse; greven brød ind i landet med sin legehær. Om hertugen forinden er gået fra forliget, og om det da er Jydernes vrangvilje eller hans egen vankelmodighed, som har været afgørende, véd vi intet om.

Efter grev Gerts fald trådte den unge konge ind i hertugens politiske stilling; denne afstod kronens ret til ham og indløste Nørrejylland for derefter at lade indbyggerne betale løsesummen og overdrage landet til kongen. Fyn måtte kongen derimod indtil videre lade greverne beholde som pant, uden at der var tale om nogen indløsning. Og således fremdeles; historien efter 1340 er en fortsættelse af den før 1340, kun at nu kong Valdemar var den overlegne personlighed, som før grev Gert. Hertugen var af et blødere stof og uden sin frændes fremragende evner; så meget mere må det regnes ham til ære, at han frivillig trådte tilbage for

ham og hjalp ham til riget. Den lybske krønike siger: „at hertugen for kongens skyld påtog sig så vovelige forpligtelser, holdt mange for en stor dårskab“¹⁾).

Det forekommer mig således, at der er god sammenhæng i den fremstilling, jeg i hin anmeldelse i al korthed har givet af disse forhold, og jeg kan ikke se rettere end at jeg har krønikers og breves ord på min side.

¹⁾ Detmar I. 247: Dat de hertoghe so grot eventurende dor des koninghes willen, dat kerede em manich to groter dorheit.